

Bežné i nevšedné omietky minulého storočia na zemplínskom vidieku

Maroš Volovár

strana 69–96

ABSTRAKT

Príspevok prináša náčrt vývoja vonkajších povrchových úprav stien vidieckej a malomestskej individuálnej bytovej výstavby v najvýchodnejšom regióne Slovenska, na Zemplíne. Ako samotné domy, aj ich fasády prekonali v priebehu 20. storočia dynamický vývoj od starobyklých hlinených mazaní cez rozšírenie vápenných omietok so slohovo odvodeným plastickým priečelím, cez modernistické abstraktné štruktúry, „postmoderný“ rozmach dekoratívnosti, striedmu nečlenenú jednoliatosť podobnú počiatocnému stavu, až po prvé pokusy o „návrat k prírode“. Informačnou základňou príspevku sú predovšetkým samotné omietky. V dobe svojho vzniku neboli bádateľsky reflektované a autorovi sa už nepodarilo zachytiť ani žiadneho majstra omietkára či fasádnika aktívneho koncom 60. rokov, kedy ich vývoj kulminoval. Dnes tieto pozoruhodné povrchové úpravy vidieckych obydlí celého predošlého storočia hromadne zanikajú pod bezohľadnou vlnou zateplovania a s nimi i doklad o remeselnej zručnosti, fantázii a estetickom vkuse generácií našich bezprostredných predkov.

ABSTRACT

COMMON AND UNCOMMON PLASTERS OF THE LAST CENTURY IN THE ZEMPLÍN COUNTRYSIDE

The paper presents an outline of the development of external surface treatment of the walls of rural and small-town individual housing constructions in the easternmost region of Slovakia, in Zemplín. As the houses themselves, their facades have undergone a dynamic development during the 20th century, from ancient clay daub to lime plasters with a stylized plastic facade, via modernist abstract structures, a postmodern expansion of decorativeness, moderate unitary uniformity similar to the initial state and finally the first attempts to “return to nature”. The plasters themselves form the information base of this paper. At the time of their inception, they were not researched and the author did not manage to detect any master plasterer active in the late 1960s, when their development culminated. Today, these remarkable finishes of rural dwellings of the last century have been massively destroyed under the unscrupulous wave of thermal insulation, together with the evidence of the craftsmanship, fantasy and aesthetic taste of generations of our immediate ancestors.

KLÍČOVÁ SLOVA

Fasády, dekoratívne omietky, ľudová architektúra, Zemplín.

KEY WORDS

Facades, decorative plasters, vernacular architecture, Zemplín.

*Cifrovačky sú neklamným znakom gýča,
práve tým každého oklameme.
Význam bude starostlivo ukrytý.*

V. Balla, V mene otca

Úvod

S výnimkou najsevernejšej, zrubovej oblasti je Zemplín regiónom, kde sa steny obytných budov doložených historických etáp vždy a súvislo omietali. Na vidieku tu v priebehu 20. storočia vynikli

dve vlny nadštandardných, dekoratívnych omietok podmienené kultúrnym a ekonomickým vývojom a sprevádzané rozvojom fasádnického remesla. Zrejme jedinou, no o to cennejšou reflexiou prvej z nich je nepublikovaná dokumentácia českej etnografky Jitky Staňkovej z výskumu konaného v roku 1953 v okolí Michaloviec, kde zaznamenala názvoslovie výzdobných prvkov, nástrojov a pracovný postup fasádnikov pôsobiacich v regióne v medzivojnovom období (Staňková 1953, s. 93–99, 101–102).

Obr. 1. Stavby rámovej konštrukcie a ich hlinené omietky: a – Fekišovce (okr. Sobrance), č. 48, bočná fasáda komory s drážkovou výplňou stien (foto autor 2016); b – Krišovská Liesková-Krížany (okr. Michalovce), č. 67, kúria s prútenou výplňou stien stavaná okolo r. 1900, detail obvodovej steny v úrovni parapetu (foto autor 2016); c – Suché (okr. Michalovce), č. 31, dom s drážkovou výplňou stien datovaný rokom 1925, plastická úprava čelnej fasády (foto autor 2018).

► Obr. 2. Recepčia vápenných omietok a dekoratívnych plastických fasád na medzivojnových rámových domoch: a – Zbehnov (okr. Trebišov), č. 122, dvorová fasáda uličného kridla uhlového domu z 20. rokov (foto autor 2015); b – Zbehnov (okr. Trebišov), č. 120, uličná fasáda domu z 30. rokov (foto autor 2015); c – Laškovce (okr. Michalovce), č. 33, nárožie uličnej a dvorovej fasády drevohlineného domu s plastickou štukatúrou na tehlovej plente (foto autor 2013); d – Veľké Ozorovce (okr. Trebišov), č. 104, detail uličnej fasády uhlového domu v úrovni založenia (foto autor 2019); e – Nacína Ves (okr. Michalovce), č. 219, nárožie uličnej a bočnej fasády domu datovaného r. 1930 (foto autor 2017).

Na príklade troch obcí zo západného a stredného Slovenska popísal vývoj povrchových úprav na slovenskom vidieku v minulom storočí Juraj Podoba (Podoba 2011, 53–84).

Pôsobenie fasádnikov zo Zemplína a Abova v 60. rokoch v susednom Šariši zaznamenal Martin Meša (Mešša 1987, 1988), kde povedľa dejinných okolností vzniku dekoratívnych fasád vyzdvihol hľadisko proporcionality – potrebu vyrovnať zmeny v hmotovej gradácii nových,

väčších stavieb vyplňovaním prázdnych plôch stien a štítu.

Medzi hlinou a vápnom

Najstarším doloženým konštrukčným typom obytných a hospodárskych budov na podhorskom a nížinnom Zemplíne je drevený skelet – nemurovaná stavba s technologickým pôvodom v stredoveku či, v prípade kolovej steny, už v prehistórii. Tradícia drevohlineného domu tu vďa-

Obr. 4. Prihľadovaná omietka s ťahaným štrkovým zrnom: a, e – Michalovce, ul. A. Kmeťa č. 7/2082, vilka z 30. rokov (foto autor 2018, celkový záber 2013); b, f – Záhор (okr. Sobrance), č. 42, dom z r. 1948, uličná a dvorová fasáda (foto autor 2017); c, g – Oborín (okr. Michalovce), č. 42, dom z r. 1961 – 1962 (foto autor 2017); d, h – Ižkovce (okr. Michalovce), č. 30, dom pribl. z r. 1960 (foto autor 2016, celkový záber 2018);

◀ Obr. 3. Medzivojnové murované domy s plasticky modelovanými čelnými fasádami: a – Petrovce (okr. Sobrance), č. 21, podpivničený dom so stenami zo surovej tehly s hlinenou omietkou a lisenovým rámom na priečelí (foto autor 2013); b – Čeľovce (okr. Trebišov), č. 43, dom z lomového tufu na hlinenú maltu s vápennou omietkou (foto autor 2019); c – Moravany (okr. Michalovce), č. 126, neoklasicistické priečelie (foto autor 2011); d – Nižný Hrabovec (okr. Vranov n/Topľou), č. 279, dom z lomového kameňa zhruba z 2. dekády 20. storočia s neorenesančným priečelím (foto autor 2018); e – Ložín (okr. Michalovce), č. 96, fasáda v duchu secesie z 20. rokov (foto autor 2016); f – Nižný Hrabovec (okr. Vranov n/Topľou), č. 262, fasáda v štýle art deco datovaná r. 1929 (foto autor 2018); g – Ložín (okr. Michalovce), č. 252, fasáda s jednoduchým plochým rámovaním datovaná r. 1940 (foto autor 2018); h – Ložín (okr. Michalovce), č. 265, fasáda s modernou štruktúrou omietky datovaná r. 1940 (foto autor 2018).

ka povojnovej stavebninovej kríze dožíva ešte v polovici 20. storočia (Volovár 2018, obr. 4d, 5 na s. 272). Jeho drevená kostra stojí na kamennej podmurovke spájanej i omazávanej hlinou, obielenej a počas prevádzky domu sústavne udržiavanej. Podmurovky posledných, dnes chátrajúcich pamiatok sú už dohola omyté dažďom

(Obr. 1c, 2d). Omietku rámových stien nesie ich výplet z prútia či lubkov, v prípade drážkovej výplne štiepané brvná – „palanky“. Na rozdiel od svojich západnejších hrazdených príbuzných sa východopanónsky skelet omazával celý vrátane kostry, ktorá sa kvôli príľnutiu hliny často zdrsnila zásekmi sekerou. Hlina na výmaz sa premie-

Obr. 5. Plechotice (okr. Trebišov), č. 54, „štvorec“ stavaný v r. 1961 zo škvarebetónových tvaroviek s omietkami s prímiesou sludy: a – celkový pohľad; b – vrypni a hladkými špármi členená omietka pohľadových fasád; c – prihladzovaná omietka v závetří (foto autor 2019).

sila so slamou, sformovali sa z nej asi 20 – 25cm bochníkové váľky a tie sa z celej sily „uparali“ do pletenej osnovy či do škár medzi palankami, najprv zvnútra, potom zvonku. Nahodená masa sa hladila – „mazglovala“ do roviny (Volovár 2016, s. 293). Nasledovala tenšia, jemnejšia hlino-plevová vrstva a nakoniec sa steny obielili vápnom (obr. 1a), parapetný pás sa mohol farebne zvýrazniť. Bielenie sa pokiaľ možno každoročne obnovovalo (obr. 1b).

Koncom 19. storočia sa v regióne začali presadzovať domy zo surovej tehly. I tie sa sprvu omietali hlinou, až časom vápennou omietkou, ktorá kvôli súdržnosti s hlinou vyžadovala zmiešané murivo s riadkami pálenej tehly či kameňa alebo trstinové rohože či drôtené pletivo. Tieto opatrenia si nevyžadovali kamenné domy v podhorských oblastiach a v okolí andezitových lomov v Medzibodroží. Víťazstvo vápennej malty vo funkcii spojiva i omietky zavŕšili kamenné a tehlové murovanice pracovných reemigrantov – Američanov. Moderná stavebnina bola otázkou ich prestíže

a prirodzenou remeselnou zručnosťou staviteľov domov – profesionálov školeným na mestských zákazkách. Pýchou amerického domu je jeho plasticky poňatá čelná fasáda. V najjednoduchšej verzii má prostý lisenový rám. Nájde ho i na súdobých rámových stavbách, ktorých konštrukcia sa zdá byť jeho formovým predobrazom (obr. 1c). V hlinenom prevedení sa uplatnil i na domoch zo surovej tehly (obr. 3a). Výstavnejšie riešenie si však už žiadalo maltu vápennú a pevný podklad kamenného či tehlového muriva použitého neraz len kvôli tomu iba v čele inak hlineného domu. Móda neobišla ani niektoré z posledných drevených skeletov; vápennú omietku na nich kotvili úlomky tehál či malty nastrikané do hlineného výmazu (2b–e), na drevenom ráme sa prichytila tenkými lištami (obr. 2a, 2d) a skobami či zahnutými kľincami s drôtom. Najistejším podkladom štukovej fasády však bola pred drevohlinenú stenu predstavená tehlová plenta (obr. 2c).

Podľa datovaných príkladov možno načrtnúť výtvorný vývoj štukovej fasády: Zhruba do záveru

Obr. 6. Metlou kropená omietka, tzv. „baránok“: a – Michalovce, ul. Duklianska č. 1926/18, plastická uličná fasáda vlastného domu staviteľa Alexandra Zbojana pribl. z r. 1920, kombinácia omietok (foto autor 2019); b – Staré (okr. Michalovce), č. 116, dom z r. 1959 – 1962, nárožie uličnej a dvorovej fasády (foto autor 2018); c, d – Veľký Kamenec (okr. Trebišov), č. 126, dom datovaný na plechovej vľajke na streche r. 1960 (foto autor 2018); e, g – Záhор (okr. Sobrance), č. 172, omietka domu zo 60. rokov (foto autor 2016); f – Veľký Horeš (okr. Trebišov), č. 46, baránok a jeho jadrový podklad (foto autor 2018).

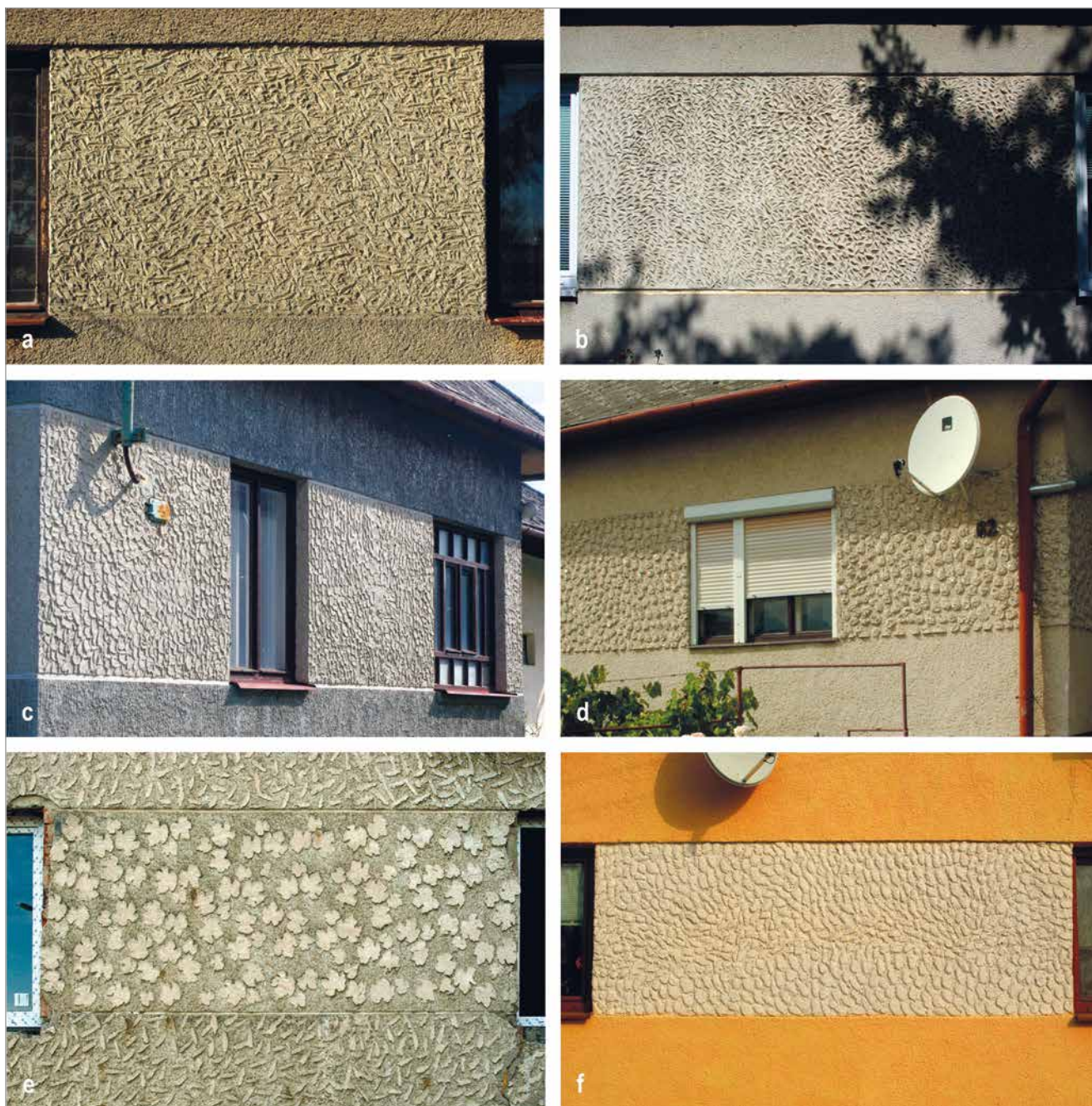

Obr. 7. Slivník (okr. Trebišov), č. 29, dom stavaný okolo r. 1956 zo zmiešaného muriva (kameň, tehla, škarabetónové tvarovky). Stavebník a svojpomocný staviteľ v jednej osobe Jozef Stančík (*1929), povoláním železničiar, vytvoril štruktúru omietky vlastnými prstami (foto autor 2019, celkový záber s rekonštrukciou farebnosti 2015).

monarchie je poňatá neoklasicisticky či neorenesančne (obr. 3c, 3d) – po stranách ju vymedzuje náročná bosáž či antikizujúce pilastre, hore profilovaná korunná rímsa, okná majú klasické šambrány s klenákom, často s anjelskou hlavičkou. Až po I. sv. vojne do nej výraznejšie prenikajú prvky secesie a art deco (obr. 3e, 3f). V 30. rokoch začína fasáda „chladnúť“, fantázia sa mierni a reliéf ustupuje do jedinej mierne vystúpenej vrstvy (obr. 3f, 3g). Okolo roku 1940 sem preniká estetika funkcionalizmu s dôrazom na zaujímavú štruktúru sa-

motnej omietky členenej na horizontálne pásy, no bez ďalších pridaných dekorácií (obr. 3h; Volovár 2017, s. 260, obr. 9 na s. 261).

Postup práce medzivojnového fasádnika zaznamenala v 50. rokoch J. Staňková: Riadne nahodená stena sa dobre očistila a nahodila ďalšou, asi centimetrovou omietkou rovnakého zloženia ako spodná. Po zatuhnutí na ňu fasádnik priložil vyrezanú „furmu“ a malými „pucovačkami“ vyškraboval reliéfny vzor. Po odstránení prebytočnej malty vyčistil vlastný vzor štetkou a fasáda bola pripra-

Obr. 8. Medziokenné pásy 60. rokov s kreatívne modelovaným povrchom: a – Sliepkovce (okr. Michalovce) č. 141 (foto autor 2017); b – Čierne Pole (okr. Michalovce), č. 45 (foto autor 2018); c – Slavkovce (okr. Michalovce), č. 133 (foto autor 2017); d – Zbehňov (okr. Trebišov), č. 62 (foto autor 2015); e – Maťovské Vojkovce-Maťovce (okr. Michalovce), č. 117 (foto autor 2016); f – Zemplínska Nová Ves-Zemplínsky Klečenov (okr. Trebišov), č. 50 (foto autor 2019).

vená pre maliara, ktorý jej úpravu dokončil. Reliéf sa farbilo spravidla o čosi tmavšie než podklad. Motívy na fasádu preberali vidiecki fasádnici z miest a riadili sa i práním majiteľa. Ak mala byť fasáda zvlášť pekná, zadovážil si fasádnik vyrezávaný prototyp ozdobného prvku, odliat ho do sadry a na fasádu nalepil. Fasádnictvo bolo pomerne elitným remeslom: kým bežný murár si za pracovný deň

zarobil 25–30 Kčs, fasádnik až 40–50 Kčs (Staňková 1953, s. 93–99; Volovár 2017, s. 271–272).

Vidiecka moderna

Povrchové úpravy povojnových dedinských fasád už vychádzali z estetiky medzinárodného slohu, ktorý sa cestou verejných zákaziek i modernejších viliek (obr. 4a, 4e) šírili zemplínskymi

Obr. 9. Dekorované parapety murovaných gánkov: a, b – Klin n/Bodrogom (okr. Trebišov) č. 12, dom z r. 1961 s gánkom preskleným a preomietnutým zač. 70. rokov a ocelová šablóna použitá na jeho dekorovanie; c – Malý Horeš (okr. Trebišov), č. 75; d – Ižkovce (okr. Michalovce), č. 5 (všetky fotografie autor 2018).

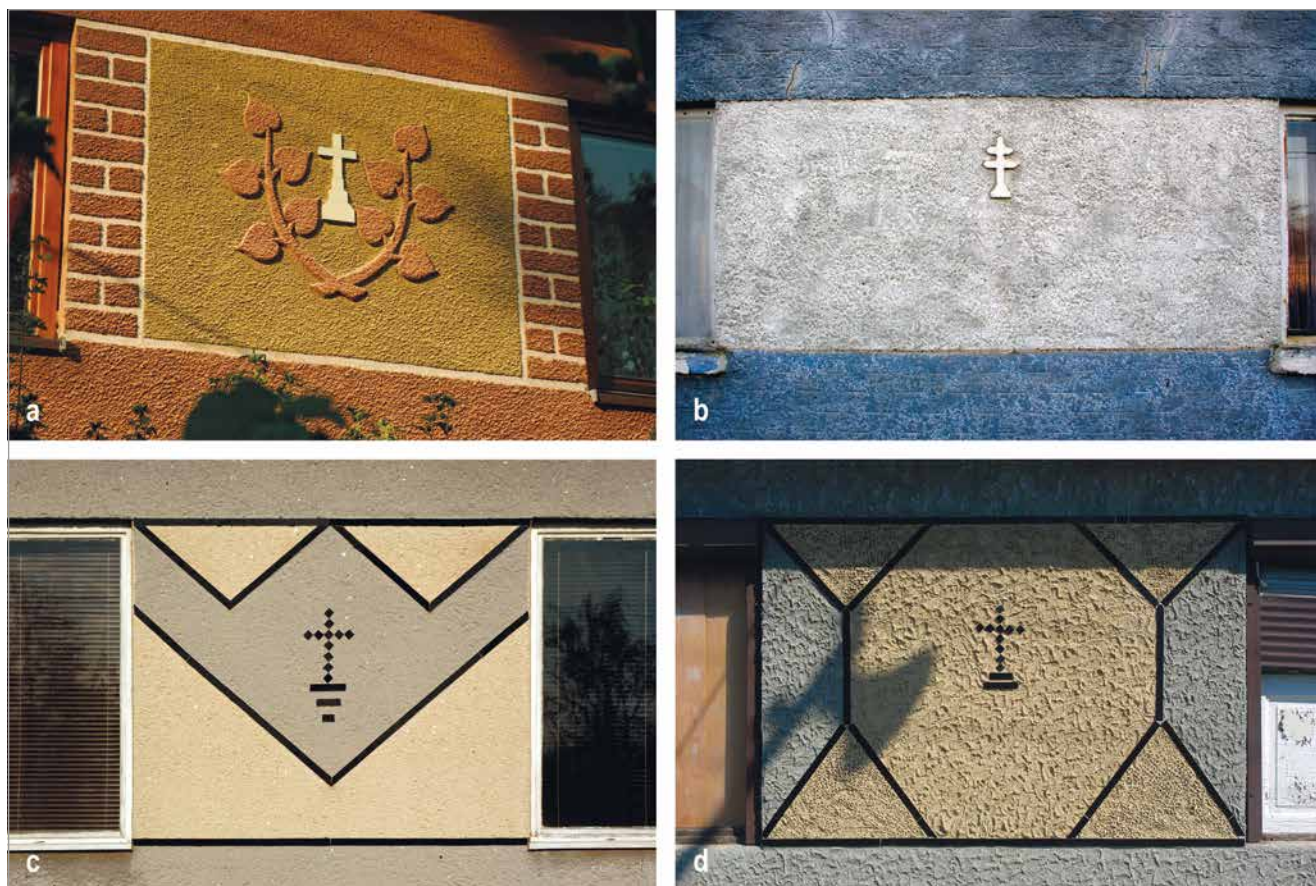

Obr. 10. Rustikované medziokenné pásy domov z 60. a začiatku 70. rokov: a – Kladzany (okr. Vranov n/Topľou), č. 23 (foto autor 2016); b – Voľa (okr. Michalovce), č. 53 (foto autor 2018); c – Ložín (okr. Michalovce), č. 260 (foto autor 2016); d – Žbince (okr. Michalovce), č. 106 (foto autor 2016); e – Streda n/Bodrogom (okr. Trebišov), č. 481 (foto autor 2018).

Obr. 11. Medziokenné pásy zdobené kúskami rezaného i črepového zrkadla: a – Zámutov (okr. Vranov n/Topľou), dvojtraktový dom, „štvorec“ stavaný okolo r. 1970 (foto J. Ušiak 1973, archív ÚEt SAV Bratislava, č. diapozitívu AD017941); b – Strážne (okr. Trebišov), č. 131 (foto autor 2018); c – Vyšný Hrušov (okr. Humenné), č. 50 (foto autor 2018); d, e, f – Falkušovce (okr. Michalovce), č. 154, detail okennej šambrány, výklenku v priečelí a lem horizontálnych pásov na dome stavanom v r. 1965 – 1966 (foto autor 2018); g, h – Lekárovce (okr. Sobrance), č. 377, šambrány zádveria a okna (foto autor 2018), i – Veľké Raškovce (okr. Michalovce), č. 23, uličná fasáda zo začiatku 70. rokov (foto autor 2016).

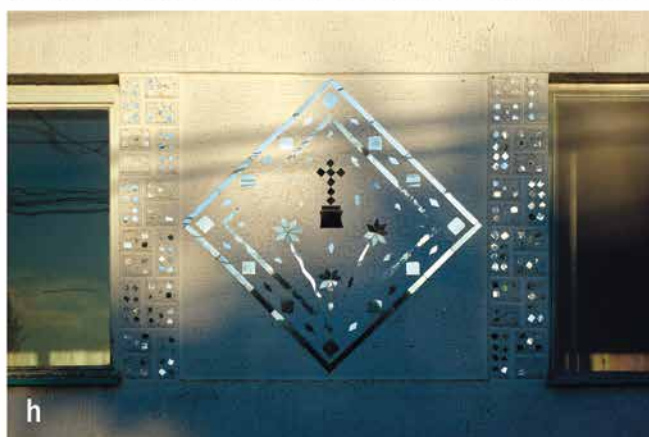
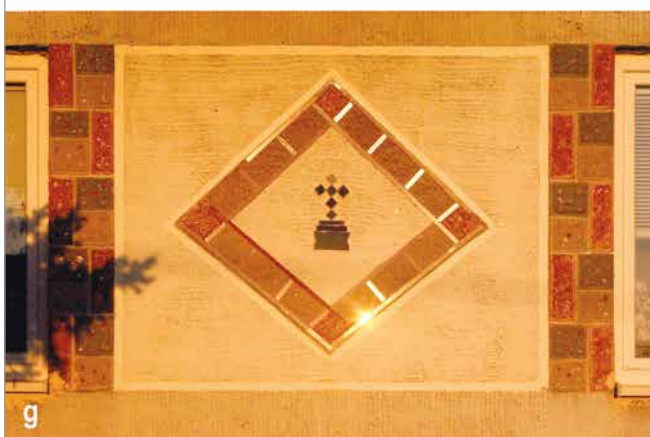
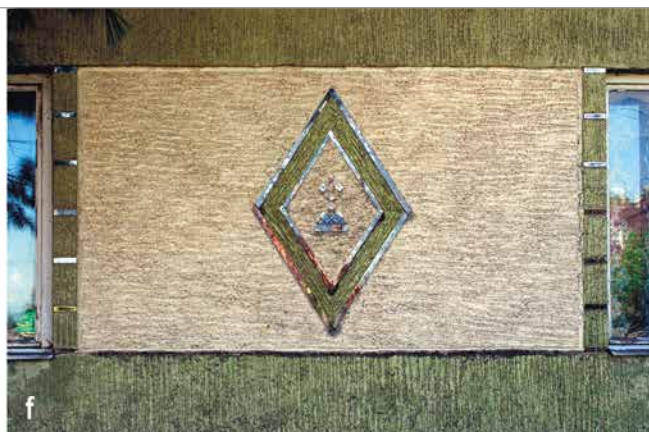

Obr. 12. Krížik v strede uličnej fasády: a – Davidov (okr. Vranov n/Topľou), č. 116, detail fasády domu z r. 1956 (foto autor 2018); b – Petrikovce (okr. Michalovce), č. 50 (foto autor 2018); c – Slivník (okr. Trebišov), č. 236 (foto autor 2019); d – Brehov (okr. Trebišov), č. 185 (foto autor 2018); e – Oborín-Kucany (okr. Michalovce), č. 21 (foto autor 2018); f – Bajany (okr. Michalovce), č. 115 (foto autor 2017); g – Petrikovce (okr. Michalovce), č. 92 (foto autor 2019); h – Sejkov (okr. Sobrance), č. 101 (foto autor 2018).

mestečkami 30. rokov. Odtiaľ ju murári preniesli na vidiek, kde vďaka slohovému omeškaniu pretrvala až do 60. rokov. Normou sa stalo členenie sprvu len čelnej, časom i dvorovej fasády na horizontálne pásy. Vzorom povrchovej úpravy steny bola najmä prihladzovaná omietka ryhovaná prirodzene ťahaným štrkovým zrnom, smer ťahania sa v každom páse fasády otočil v pravom uhle. Táto fortiel' vyžadujúca technika sa v zľudovenej verzii často napodobovala či dotvárala dodatočnými vrypami (obr. 3h, 5b, 11 e, 11f, 12b). Výraznejšie dodatočne ryhovanie ešte vlhkej omietky však bolo riadnou súčasťou i klasických moderných fasád (Hošek – Muk 1989, s. 35) a trňom v oku socrealistickej estetiky: „Je to nejen drahé, ale i nehezké“ a „technicky i vzhľadové závadné“ (Chroust a kol. 1956, s. 76, obr. 7, 8, 66 a 67 na s. 14 a 77). K línii moderných abstraktných rastrov patrí i jedno z najosobitejších riešení v regióne, totiž nie rydlom, ale prstami modelovaná omietka

domu č. 29 v Slivníku (okr. Trebišov) z neskorých 50. rokov (obr. 7).

Začerstva dotvárané kreatívne povrchové úpravy sa na Zemplíne tešili veľkej obľube do 70. rokov. Najmä v „čestnom“ medziokennom páse fasády nachádzame rôznymi smermi a temperamentmi zasadené ryhy, vrypy, otlčky rozmanitých nástrojov, kvapľovité „mlásky“, knedlíčky, husto šupinové a abstraktné lístkové prílepy a výnimočne napr. i mustru vytvorenú obškrabaním ozajstných viničových listov (obr. 8). Figurálne motívy a scenérie sa nerobili, nanajvýš slnko s lúčmi. Nezávislosť ľudovej tvorivosti nielen na výhradách profesionálnej osvetly ale i na aktuálnom ideovom kurze dokladá bezpočet krížikov ba i výklenkov pre mariánsku sošku (obr. 11e, 12, 15a, 17a, 18b, 21b), osadzovaných do fasád za éru reálneho i normalizovaného socializmu bezmála rovnako často ako v medzivojnovom období (Volovár 2017, obr. 10 na s. 262).

Z bežnejších povrchových úprav pokrývajúcich celé fasády bol obzvlášť v 60. rokoch veľmi populárny tzv. „baránok“ (obr. 6, 11a, 12a), príbuzný povrchových úprav niektorých historických a neoslohových fasád s kontrastom hrubo nahodených a hladkých plôch (obr. 6a). Štruktúra ovčej vlny sa dosahovala kropením akurátne hustej omietky krátkou metlou udieranou o palicu držanú druhou rukou pred lícom steny a niekedy sa členila hladnými špármi. V povojnovej odbornej spisbe sa uvádza pod menami „krúpeňová, zvaná tiež krupičková alebo slzová“ a tiež kritizuje, pretože „To, čo u postříku lžíci bylo nedostatkem, je zde zdůrazněno.“ (Chroust a kol. 1956, s. 76).

Sorela či postmoderna?

Napriek oficiálnym pokusom o intervenciu, doloženým napr. návrhmi romantizujúcej IBV pre Prešovský kraj od bratislavského Stavoprojektu z r. 1954, sa socialistický realizmus v dobe svojho víťazného ťaženia na zemplínskom vidieku neujal. V kurze tu bolo len prednedávnom prijaté tvaroslovie moderny (Volovár 2018). I čaro strohej funkčnosti sa však časom omrzelo a generácia

murárov podieľajúcich sa na výstavbe reálneho socializmu obľubujúceho sgrafitovú výzdobu sa raz vrátila domov. Iní sa podieľali na obnove pamiatok, napríklad na rekonštrukcii Bratislavského hradu (1955 – 1968), kde dostali historické detaily do oka i do ruky. Šesťdesiate roky boli i dobou konsolidácie jednotných roľníckych družstiev a relatívnej prosperity družstevníkov, z ktorých nejedni si povzdychol, že: „Kedz už ňebulo žemoch, dzeška mušel dac človek peňeži.“ (Ordoš 1992, s. 51). Podmienky pre rozmach okázalých príbytkov sa teda združili. Na prelome 50. a 60. rokov členili jemne dekorovanú omietku v decentných tónoch zatiaľ len pravouhlé línie hladkých špár, ostenia zvýrazňovala striedma bosáš (obr. 12a), nanajvýš s prímiesou sludy v omietke (obr. 5). V priebehu decénia však výzdoba gradovala zapojením plastickejších povrchov, diagonálnych línií, čierneho skla a najmä zrkadla v podobe tenkých líšt na mieste špár i jeho úlomkov hviezdne rozosiatych po fasádach (obr. 11). Experimentovalo sa. Prečo neskúsiť ohádzať čerstvú omietku pestrofarebným bižutériovým štrasom (obr. 13)? Koncom 60. rokov sa vyprofilovalo niekoľko vyhranených štýlov, kto-

Obr. 13. Kusín (okr. Michalovce), č. 66, dvojtraktový dom, „štvorec“, stavaný v r. 1968. Nárožie a pilier závetria boli v úrovni okenného pásu začerstva ohádzané bižutériovým štrasom (foto autor 2016).

rých rukopisy hraničiace s cukrárenskou výrobou (obr. 17b) možno nájsť vo všetkých kútoch regiónu i za jeho hranicami a rozpoznať podľa typických štruktúr, schém, materiálov, detailov a farebnosti (obr. 14 – 17). K posledným plastickejším horizontálne členeným konceptom patrí striedanie pásov s kvapľovými a tyčinkovými prílepkami a s polygonálnou bosážou v páse sokla zo začiatku 70. rokov, už bez zrkadiel a trblietok (obr. 18).

V autonómnej stavebnej a dekoratívnej tvorivosti videla súdoba populárno-odborná spisba neraz „rodinné domy nevhodného tvaru s nevkusnou povrchovou úpravou.“ (Spiška 1974, obr. 60).

Brizolit

V popularite brizolitu, čiže vápenno-cementovej omietky zdrsnenej po zavädnutí kovovými škra-badlami, už Zemplín nezaostával. Zmes sa vyrábala továrensky, dodávala do všetkých okresov a užívala na početných verejných stavbách na vidieku (obr. 22a), takže nekráčať s dobou sa nedalo. Do svojpomocnej IBV vstupoval brizolit ešte v sprievode ostatkov dekorativizmu. Pre Medzibodrožie ranných 70. rokov je napr. typické rámovanie fasád a okien pásmi hladkej omietky s kolkovanou výzdobou (obr. 20). Inde sa šambrány, stĺpy, atiky, čelá múrov, okenné pásy či steny loggií farbili na

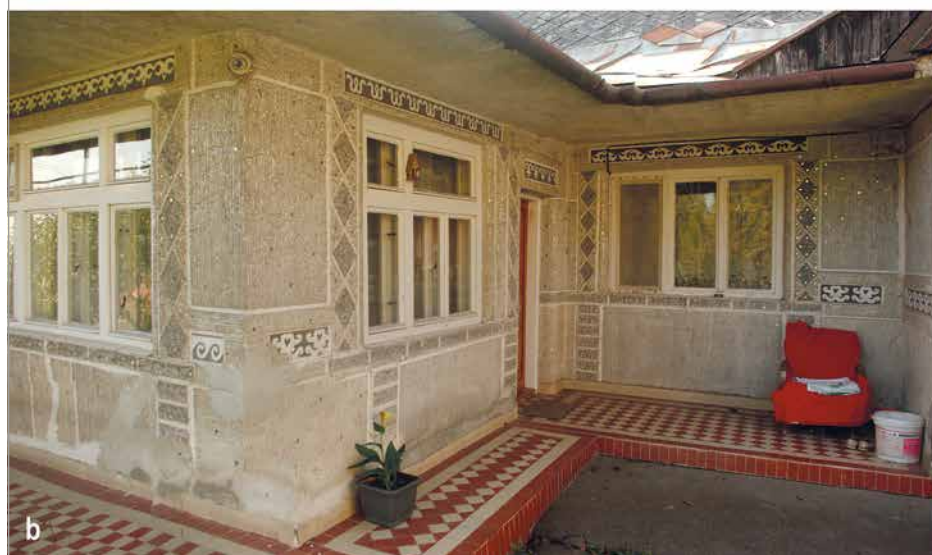

Obr. 14. Omietkové zostavy s motívom kosých štvorcov a drobnopisnou pásovou bosážou (á la pracia rumpľa): a – Nižný Žipov (okr. Trebišov), č. 288, dvojtraktový dom so suterénom a manzardkou z r. 1968 (foto autor 2015); b – Dúbravka (okr. Michalovce), č. 177 (foto autor 2016); c – Falkušovce (okr. Michalovce), č. 177, detail uličnej fasády (foto autor 2018).

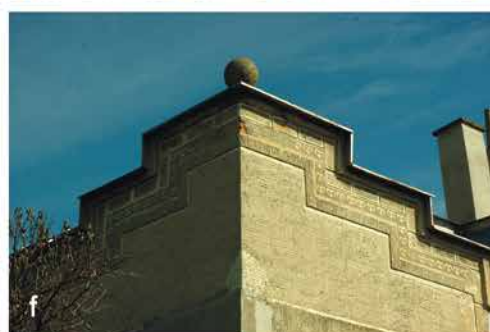
červeno (obr. 22d, 22h). I steny oslobodené od rámov, pásov a šambrán sa sprvu hanbili ostať holé a na čerstvo preškrabaný podklad sa murárskou lyžicou pridával raster cikcakovito kladených lístkových prúplepkov rôznych hrúbok a rytmov, už podľa fasádnikovo rukopisu a naturelu (obr. 19). Strohý brizolit totiž vynikol iba pod správnym uhlom sl-

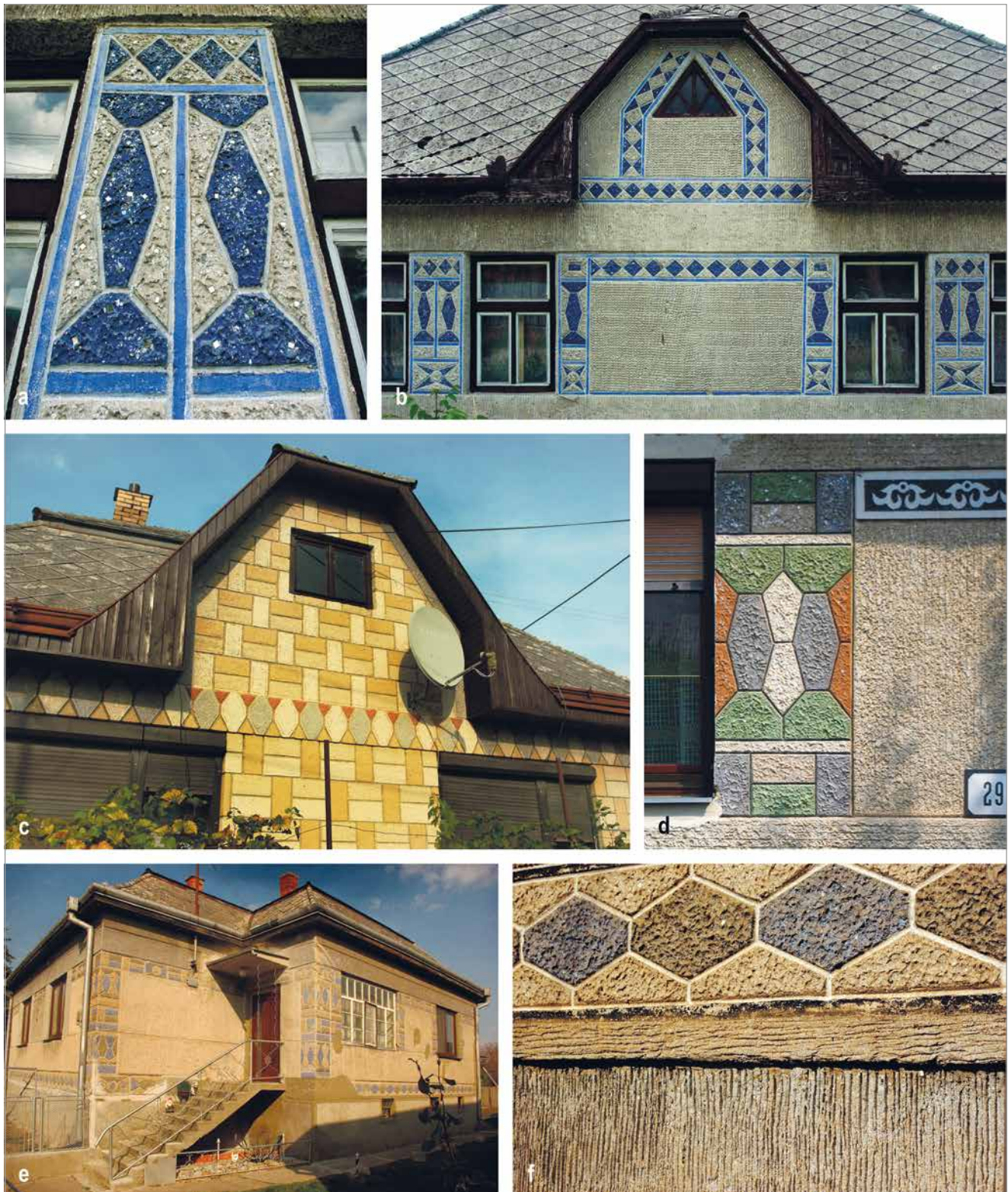
nečných lúčov (obr. 22a–c) či len na ozaj sochársky modelovanej fasáde (obr. 22e). Ešte na prahu 80. rokov zatúžili niektorí stavebníci po dotyku tradície a šedý brizolit doplnili monumentálnym sgrafitom s motívom ľudovej výšivky (obr. 21).

Ústup druhej vlny moderny v 80. rokoch sprevádzala diskusia o tvarovej nepatričnosti po-

Obr. 15. Fasády neskorých 60. rokov s motívom úzkych sgrafitových pásov: a, b – Slanec (okr. Košice-okolie), č. 335, uličné priečelie a závetrie so vstupom zo zadnej časti dvora (foto autor 2019); c – Slanské Nové Mesto (okr. Košice-okolie), č. 65, orámovanie vstupu z dvora (foto autor 2019); d – Závada (okr. Humenné), č. 15 (foto V. Vajs 2017); e – Čaklov (okr. Vranov n/ Topľou), č. 132, uličná fasáda, poschodie a štít manzardy (foto autor 2016); f – Ložín (okr. Michalovce), č. 26, stupňovitá náročná atika prízemného domu (foto autor 2016); g – Staré (okr. Michalovce), č. 122, okenné nadpražie (foto J. Hrabovský 2010); h – Hatalov (okr. Michalovce), č. 24, okenné nadpražie (foto autor 2016); i – Oborín (okr. Michalovce), č. 17, vlys nad parapetným pásom (foto autor 2016); j – Závada (okr. Humenné), č. 2, vlys nad parapetným pásom poschodia (foto V. Vajs 2017); k – Kalša (okr. Košice-okolie), č. 25, vlys nad parapetným pásom (foto autor 2019).

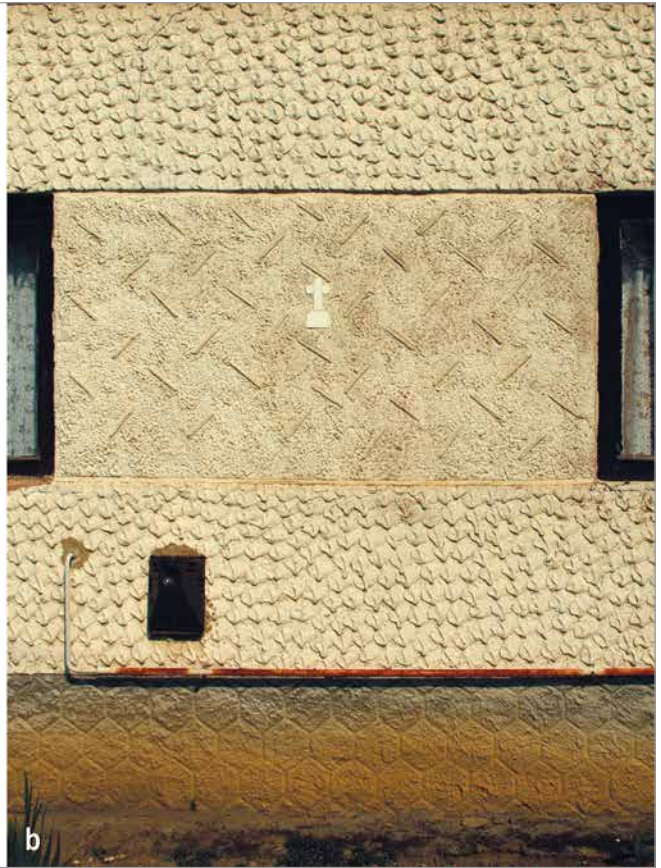

Obr. 16. Typ sgrafitovej výzdoby s polygonálnymi figúrami z prelomu 60. a 70. rokov: a, b – Rákoš (okr. Košice-okolie), č. 39, detaily uličnej fasády (foto autor 2016); c – Dargov (okr. Trebišov), č. 82 (foto autor 2016); d – Rokyty pri Humennom (okr. Humenné), č. 29 (foto autor 2018); e – Novosad (okr. Trebišov), č. 133 (foto autor 2019); f – Kalša (okr. Košice-okolie), č. 105, detail nadsoklového pásu (foto autor 2019).

Obr. 17. Fasádnicтво vs. cukrárstvo: a – Dargov (okr. Trebišov), č. 111, dvojtraktový prízemný dom zo 60. rokov krátko pred zateplením, už s novou strechou a oknami (foto autor 2015); b – Kašov (okr. Trebišov), krstinová torta (foto R. Stoličná 1975, archív ÚEt SAV Bratislava, č. neg. AN087239, tónované v aplikácii colorize-it.com).

Obr. 20: Brizolitové omietky 70. rokov doplnené lístkovým rastrom: a, c – Veľké Kapušany (okr. Michalovce), č. 283 (foto autor 2016); b – Oborín-Kucany (okr. Michalovce), č. 40, detail dvorovej fasády domu z r. 1975 (foto autor 2016).

◀▲ Obr. 18. Omietky ranných 70. rokov s pásmi prílepkov a bosáže: a – Brehov (okr. Trebišov), 198, omietka poschodového domu z r. 1972 – 1973 (foto autor 2018); b – Zemplínsky Branč (okr. Trebišov), č. 3, starší dom preomietnutý zač. 70. rokov (foto autor 2016).

◀ Obr. 19. Brizolitové omietky začiatku 70. rokov lemované pásmi s kolkovanou výzdobou: a – Streda n/Bodrogom, č. 246, lemy medziokenných pásov; b – Zemplín, č. 86, uhlový dom z r. 1974 – 1975; c – Veľký Kamenec, č. 225; d – Malý Horeš, č. 195; e – Streda n/Bodrogom, č. 197 (všetky zábery okr. Trebišov, foto autor 2018).

Obr. 21. Vlysy s motívom ľudovej výšivky: a – Brehov (okr. Trebišov), č. 81, starší dom s fasádou upravovanou okolo roku 1980 (foto autor 2019); b – Malé Raškovce (okr. Michalovce), č. 47 (foto autor 2018); c – Zemplínska Nová Ves-Úpor (okr. Trebišov), č. 173 (foto autor 2015).

schodových „kociek“ v dedinskom prostredí. Vrátiť sa k chalúpkam s valbovou strechou či už nemódnym štvorcóm s manzardkou sa nedalo. Kritizovanú rovnú strechu kocky preto nahradila sedlová, čím vznikol tvar domu vskutku vidieckeho, patriaceho však skôr do podhoria Álp. Hoc podobné tvary ponúkali oficiálne typové katalógy

už od 60. rokov, na Zemplíne sa výraznejšie rozšírili až v osemdesiatych. Snahu o návrat k autenticite sprevádzalo užitie prírodných materiálov: brizolit sa nezavrhol, pretože praktickejšia povrchová úprava poruke nebola, dopĺňal sa však tmavo tónovanými drevenými obkladmi štítov, vertikálnych i horizontálnych okenných pásov,

Obr. 22. Škrabaná vápenno-cementová omietka, „brizolit“ 60. až 80. rokov: a – Kladzany (okr. Vranov n/Topľou), zadné nárožie kultúrneho domu stavaného v 70. rokoch (foto autor 2016); b – Oborín (okr. Michalovce), č. 96 (foto autor 2016); c – Trebišov, ul. Záhradná č. 2098/17, uličná fasáda domu (foto autor 2016); d – Vranov n/Topľou-Dlhé, č. 742, dvorová strana nárožia domu z r. 1968 (foto autor 2016); e – Zemplín (okr. Trebišov), č. 63, detail uličnej fasády domu z r. 1980 (foto autor 2018); f – Pavlovce n/Uhom (okr. Michalovce), č. 786, nárožie poschodia (foto autor 2018).

sokle a vystupujúce kozubové komíny sa murovali z pohľadového kamenného muriva či aspoň pokrývali kamenným obkladom, často okruhliakmi svojpomocne dovezenými zo vzdialenejších kútov Slovenska.

Osobitou témou jetretia, aktuálnavlna historizujúceho dekorativizmu fasád nastoleného v 90. ro-

koch tzv. podnikateľským barokom a v rozličných stupňoch štylizácie dnes uplatňovaného na prevažne len úpravách starších domov motivovaných zateplením. Ich zhodnotenie už ponechajme bádateľom, ktorí v obytnom prostredí s povrchovými úpravami v duchu súčasných trendov vyrastajú.

Prameny a literatúra

- Hošek, J. – Muk, J. 1989: Omítky historických staveb. Praha.
- Chroust, F. a kol. 1956: Omítky. Praha.
- Kvasničková, R. – Kvasnička, I. 1955: Omítky na lidových stavbách a jejich vztah k dnešku. Český lid XLII, 123–129.
- Mešša M. 1987: Dôvody a inšpiračné zdroje vzniku, rozmachu a zániku dekoratívneho zdobenia fasád domov individuálnej výstavby po II. sv. vojne na hornom Šariši, in: *Ars populi* 3 (9), Bratislava, 67–72.
- Mešša M. 1988: Rozmar či zákonitosť?, *Umění a řemesla* 1, 42–45.
- Ordoš, J. 1992: Premeny zemplínskej dediny. Zmeny v rodinom a spoločenskom živote východoslovenskej dediny pod vplyvom kolektívizácie. Bratislava.
- Podoba, J. 2011: Vývoj staviteľstva a spôsobu bývania v dedinskom prostredí v 20. storočí. *Etnografické aspekty štúdiá kontinuitných a diskontinuitných procesov v podmien-*

- kach industrializácie krajiny a socialistickej kolektívizácie poľnohospodárstva.* Bratislava.
- Spiška, I. a kol. 1974: *Náš dom.* Navrhovanie, zariadenie a úprava okolia. Bratislava.
- Staňková, J. 1953: *Poľnohospodárstvo, vinohradníctvo, výroba, bývanie.* Budkovce, Michalovce, Vinné, Veľké Zalužice, okr. Michalovce. Rukopis v archíve Ústavu etnológie Slovenského akadémie vied (ÚEt SAV) v Bratislave, inv. č. T. A. 142.
- Volovár, M. 2016: Drevený skelet v stavebnej tradícii východného Slovenska, in: *Dějiny staveb 2016*, Plzeň, 289–304.
- Volovár, M. 2017: *Východoslovenský americký dom*, in: *Dějiny staveb 2017*, Plzeň, 253–276.
- Volovár, M. 2018: *Od gazdovstva k vilke. Ľudové obydlie na Zemplíne okolo roku 1950*, in: *Dějiny staveb 2017*. Plzeň, 271–290.

Zusammenfassung

Der gewöhnliche und ungewöhnliche Putz des letzten Jahrhunderts auf dem Sempliner Lande

Maroš Volovár

Der Beitrag stellt eine Skizze der Entwicklung der äußeren Oberflächenbehandlung der Wände der Dorf- und Kleinstadt-Individualverbauung in der östlichsten Region der Slowakei, in Zemplín (Semplín). Sowohl die Häuser selbst als auch ihre Fassaden erlebten im Laufe des 20. Jahrhunderts eine dynamische Entwicklung.

Zu den ältesten Konstruktionstypen der Region zählt das Holzskelett mit einer noch bis Mitte des 20. Jahrhunderts ablebenden Tradition. Seine Steinuntermauerung war mit Lehm gebunden sowie auch bestrichen, den Verputz der Fachwerkwände trug ihr Flechtwerk aus Ruten, im Fall der Rillenausfüllung die gespaltenen Holzbalken. Im Gegensatz zu den westlicheren Fachwerk-Verwandten war das ganze ostpannonische Skelett samt der Tragkonstruktion bestrichen.

Gegen Ende des 19. Jahrhunderts begannen sich die Rohziegelhäuser durchzusetzen, zunächst auch mit Lehmestrich.

Der Kalkputz setzte sich in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts dank den gemauerten Dorfhäusern der Arbeitsremigranten aus Amerika durch. Der moderne Baustoff stellte die Prestigefrage dar und führte die natürliche Handfertigkeit der an den Stadtaufträgen geschulten Bauleute vor. Den Stolz des amerikanischen Hauses bedeutete die plastische Vorderfront, deren Modeinfluss auch etliche der letzten Holzskelettbauten nicht entwichen, an die man den Kalkputz über Stücke Ziegel oder Mörtel im Lehmestrich, dünne Leisten, Mauerhaken, Drähte, bzw. die Mauerblendenverkleidung ankerte. Die bildkünstlerische Entwicklung der plastischen Fassaden entwickelte sich von der Neorenaissance zu Beginn des 20. Jahrhunderts über den Jugendstil und art déco bis in die modernistischen 1940er Jahre mit Nachdruck auf die interessante Struktur des alleinigen Putzes ohne weitere zugefügte Dekorationen.

Vom Modernismus schöpften auch die Dorffassaden der ersten Nachkriegsjahrzehnte. Zur Norme wurde die Fassadengliederung in horizontale Bänder. In den 1960er Jahren der Besenspritzputz, sog. „baránok“ (der dicke, mit einem kurzen Besen an die Fassade durch Schläge über einen vor der Fassade gehaltenen Stock aufgetragene Putz) wurde populär.

Der verspätete Widerhall des sozialistischen Realismus, der Wachstum des Lebensstandards und Repräsentationsbedürfnis führten auf dem Lande der 1960er Jahre zur Rückkehr des Dekorativismus. Die Fassadenausschmückung gradierte in der Kombination von mehr plastischen Oberflächen, der Farbigkeit, Diagonallinien, dem schwarzen Glas und vor allem dem Spiegel in Gestalt von dünnen Leisten an Stelle der Fugen oder den sternförmig zerstreuten Spiegelscherben über die Fassaden; nur in Ausnahmefällen auch die Verwendung vom bunten Bijou-Strass. Etliche ausgeprägte Stilrichtungen mit dem den Konditorwaren ähnlichen Ausdrücken haben sich damals profiliert.

Zu Beginn der 1970er Jahre kommt der schlichte, aber praktische Kalk-Zement-Kratzputz, sog. „brizolit“ in die Mode. Er verbreitete sich zunächst in Begleitung der Überreste des Dekorativismus. Die Fassaden wurden mit Bändern vom Glattputz mit gepresstem Dekor umsäumt oder das Detail wurde rotgefärbt. Man hat auch über die frisch gekratzte Unterlage den Blattraster oder das monumentale Sgraffito mit Motiv der Volksstickerei zugefügt.

Die bemerkenswerten Oberflächenbehandlungsarten der Landwohnhäuser verschwinden heutzutage unter der Wärmeisolierungswelle, und mit ihnen auch die Belege der Handfertigkeit, Fantasie und des ästhetischen Fühlens unserer zeitlich nicht so entfernten Vorfahren.

Abbildungen

Abb. 1: Die Bauten der Rahmenkonstruktion und ihr Lehmverputz: a – Fekišovce (Bez. Sobrance), Nr. 48, Kammer, Seitenfront mit

kannelierter Wandausfüllung (Foto Autor 2016); b – Krišovská Liesková-Křížany (Bez. Michalovce), Nr. 67, Kurie mit Flechtwerk-Wandausfüllung, gegen 1900 erbaut, Detail der Umfassungswand in der Fensterbrüstungshöhe (Foto Autor 2016); c – Suché (Bez. Michalovce), Nr. 31, Haus mit der kannelierten Wandausfüllung, 1925 datiert, plastische Gestaltung der Vorderfront (Foto Autor 2018).

Abb. 2: Die Rezeption der Kalkputze und dekorativen plastischen Fassaden an den Zwischenkriegs-Rahmenhäusern: a – Zbeňňov (Bez. Trebišov), Nr. 122, Hoffassade des Eckhaus-Straßenflügels aus den 1920er Jahren (Foto Autor 2015); b – Zbeňňov, Nr. 120, Straßenfassade des Hauses aus den 1930er Jahren (Foto Autor 2015); c – Laškovce (Bez. Michalovce), Nr. 33, Ecke der Straßens- und Hoffassade des Holzlehmhauses mit plastischer Stuckatur an einer Ziegelblende (Foto Autor 2013); d – Veľké Ozorovce (Bez. Trebišov), Nr. 104, Detail der Straßensfront eines Eckhauses in der Fundamenthöhe (Foto Autor 2019); e – Nacina Ves (Bez. Michalovce), Nr. 219, das 1930 datierte Haus, Ecke der Straßens- und Seitenfront (Foto Autor 2017).

Abb. 3: Die gemauerten Zwischenkriegshäuser mit plastisch modellierten Fassaden: a – Petrovce (Bez. Sobrance), Nr. 21, das unterkellerte Haus mit Rohziegelwänden mit Lehmverputz und einem Lisenenrahmen an der Fassade (Foto Autor 2013); b – Čelovce (Bez. Trebišov), Nr. 43, Haus aus dem lehmgebundenen Tuffmauerwerk mit Kalkverputz (Foto Autor 2019); c – Moravany (Bez. Michalovce), Nr. 126, neoklassizistische Fassade (Foto Autor 2011); d – Nižný Hrabovec (Bez. Vranov n/Topľou), Nr. 279, Haus aus dem Bruchsteinmauerwerk, wohl 2. Jahrzehnt des 20. Jahrhunderts mit der Neorenaissancefassade (Foto Autor 2018); e – Ložín (Bez. Michalovce), Nr. 96, Fassade unter Jugendstileinfluss, 1920er Jahre (Foto Autor 2016); f – Nižný Hrabovec, Nr. 262, Art-déco-Fassade, 1929 datiert (Foto Autor 2018); c – Ložín (Bez. Michalovce), Nr. 252, Fassade mit einfacher flacher Umrahmung, 1940 datiert (Foto Autor 2018). d – Ložín, Nr. 265, Fassade mit moderner Putzstruktur, 1940 datiert (Foto Autor 2018).

Abb. 4: Zugeglätteter Verputz mit gezogenem Kieselkorn: a, e – Michalovce, Str. A. Kmeťa Nr. 7/2082, Familienhaus aus den 1930er Jahren (Foto Autor 2018, Gesamtansicht 2013); b, f – Záhor (Bez. Sobrance), Nr. 42, Haus aus dem J. 1948, Straßens- und Hoffront (Foto Autor 2017); c, g – Oborín (Bez. Michalovce), Nr. 42, Haus aus den J. 1961-1962 (Foto Autor 2017); d, h – Ižkovce (Bez. Michalovce), Nr. 30, Haus annähernd aus dem Jahr 1960 (Foto Autor 2016, Gesamtansicht 2018).

Abb. 5: Plechotice (Bez. Trebišov), Nr. 54, „Quadrat“, im J. 1961 aus Schlackenbetonformziegeln erbaut mit Verputz mit Glimmerbeimischung: a – Gesamtansicht; b – der durch Ritze und glatte Fugen gegliederte Verputz der Sichtfassaden; c – der zugeglättete Putz im Windfang (Foto Autor 2019).

Abb. 6: Der Besenspritzputz, sog. „baránok“: a – Michalovce, Duklianska Str. Nr. 1926/18, plastische Straßensfassade des Privathauses des Baumeisters Alexandr Zbojan, gegen 1920, Putzkombination (Foto Autor 2019); b – Staré (Bez. Michalovce), Nr. 116, Haus aus den Jahren 1959-1962, Ecke der Straßens- und Hoffassade (Foto Autor 2018); c, d – Veľký Kamenec (Bez. Trebišov), Nr. 126, das an der Windfahne 1960 datierte Haus (Foto Autor 2018); e, g – Záhor (Bez. Sobrance), Nr. 172, Verputz aus den 1960er Jahren (Foto Autor 2016); f – Veľký Horeš (Bez. Trebišov), č. 46, „baránok“ und sein Kernputz (Foto Autor 2018).

Abb. 7: Slivník (Bez. Trebišov), Nr. 29, das gegen 1956 aus dem gemischten Mauerwerk (Stein, Ziegel, Schlackenbetonformziegel) erbaute Haus. Der Bauherr und eigenmächtige Baumeister in einer Person

Jozef Stančík (*1929), Eisenbahner vom Beruf, schuf die Putzstruktur mit eigenen Fingern (Foto Autor 2019, Gesamtansicht mit Farbigeitsrekonstruktion 2015).

Abb. 8: Die Zwischenfensterbänder der 1960er Jahre mit kreativ modellierter Oberfläche: a – Sliepkovce (Bez. Michalovce) Nr. 141 (Foto Autor 2017); b – Čierne Pole (Bez. Michalovce), Nr. 45 (Foto Autor 2018); c – Slavkovce (Bez. Michalovce), Nr. 133 (Foto Autor 2017); d – Zbeňňov, Nr. 62 (Foto Autor 2015); e – Maťovské Vojkovce-Maťovce (Bez. Michalovce), Nr. 117 (Foto Autor 2016); f – Zemplínska Nová Ves-Zemplínsky Klečenov (Bez. Trebišov), Nr. 50 (Foto Autor 2019).

Abb. 9: Dekorierete Fensterbänke der gemauerten Windfänge: a, b – Klin n. Bodrogom (Bez. Trebišov) Nr. 12, Haus aus dem Jahr 1961 mit verglastem und zu Anfang der 1970er Jahre neu verputztem Windfang, und Stahlschablone zu seiner Dekorierung; c – Malý Horeš (Bez. Trebišov), Nr. 75; d – Ižkovce (Bez. Michalovce), Nr. 5 (alle Fotos Autor 2018).

Abb. 10: Die Rustika-Zwischenfensterbänder der Häuser der 1960er Jahre und des Anfangs der 1970er Jahre: a – Kladzany (Bez. Vranov n/Topľou), Nr. 23 (Foto Autor 2016); b – Voľa (Bez. Michalovce), Nr. 53 (Foto Autor 2018); c – Ložín (Bez. Michalovce), Nr. 260 (Foto Autor 2016); d – Žbince (Bez. Michalovce), Nr. 106 (Foto Autor 2016); e – Streda nad Bodrogom (Bez. Trebišov), Nr. 481 (Foto Autor 2018).

Abb. 11: Die mit Spiegelglaszuschnitten und -scherben verzierten Fensterbänder: a – Zámutov (Bez. Vranov n/Topľou), Zweitrakthaus „Quadrat“, gegen 1970 erbaut (Foto J. Ušiak 1973, Archiv ÚEt SAV [Institut für Volkskunde der Slowakischen Akademie der Wissenschaften] Bratislava, Diapositiv Nr. AD017941); b – Strážne (Bez. Trebišov), Nr. 131 (Foto Autor 2018); c – Vyšný Hrušov (Bez. Humenné), Nr. 50 (Foto Autor 2018); d, e, f – Falkušovce (Bez. Michalovce), Nr. 154, Detail der Fensterumrahmung, Fassadennische und Saum der horizontalen Bänder an dem 1965-1966 erbauten Haus (Foto Autor 2018); g, h – Le-károvc (Bez. Sobrance), Nr. 377, Windfang- und Fensterumrahmung (Foto Autor 2018), i – Veľké Raškovce (Bez. Michalovce), Nr. 23, die durch Erweiterung eines älteren Hauses zu Beginn der 1970er Jahre entstandene Straßensfassade (Foto Autor 2016).

Abb. 12: Kleines Kreuz im Mittelpunkt der Straßensfassade: a – Davídov (Bez. Vranov n/Topľou), Nr. 116, Detail der Fassade des Hauses aus dem Jahr 1956 (Foto Autor 2018); b – Petrikovce (Bez. Michalovce), Nr. 50 (Foto Autor 2018); c – Slivník (Bez. Trebišov), Nr. 236 (Foto Autor 2019); d – Brehov (Bez. Trebišov), Nr. 185 (Foto Autor 2018); e – Oborín-Kucany (Bez. Michalovce), Nr. 21 (Foto Autor 2018); f – Bajany (Bez. Michalovce), Nr. 115 (Foto Autor 2017); g – Petrikovce (Bez. Michalovce), Nr. 92 (Foto Autor 2019); h – Sejkov (Bez. Sobrance), Nr. 101 (Foto Autor 2018).

Abb. 13: Kusín (Bez. Michalovce), Nr. 66, Zweitrakthaus „Quadrat“, 1968 erbaut. Die im Frischen mit Bijou-Strass beworfene Ecke und Pfeiler des Windfangs in der Fensterbandhöhe (Foto Autor 2016).

Abb. 14: Die Putzkombinationen mit Motiven der Rauten und feinen Bandrustika (à la Waschrumpel): a – Nižný Žipov (Bez. Trebišov), Nr. 288, Zweitrakthaus mit Untergeschoss und kleiner Mansarde aus dem Jahr 1968 (Foto Autor 2015); b – Dúbravka (Bez. Michalovce), Nr. 177 (Foto Autor 2016); c – Falkušovce (Bez. Michalovce), Nr. 177, Detail der Straßensfassade (Foto Autor 2018).

Abb. 15: Die Fassaden der späten 1960er Jahre mit Motiv der schmalen Sgraffitobänder: a, b – Slanec (Bez. Košice-Umgebung), Nr. 335, Straßensfront und Windfang mit Eingang vom Hinterteil des

Hofs (Foto Autor 2019); c – Slanské Nové Mesto (okr. Košice-Umgebung), Nr. 65, Hofeingangsumrahmung (Foto Autor 2019); d – Závada (Bez. Humenné), Nr. 15 (Foto V. Vajs 2017); e – Čaklov (Bez. Vranov n/ Topľou), Nr. 132, Straßenfassade, Obergeschoss und Mansardengiebel (Foto Autor 2016); f – Ložín (Bez. Michalovce), Nr. 26, abgestufte Eckattika des eingeschossigen Hauses (Foto Autor 2016); g – Staré (Bez. Michalovce), Nr. 122, Fenstersturz (Foto J. Hrabovský 2010); h – Hatalov (Bez. Michalovce), Nr. 24, Fenstersturz (Foto Autor 2016); i – Oborín (Bez. Michalovce), Nr. 17, Fries über dem Fensterbankband (Foto Autor 2016); j – Závada (Bez. Humenné), č. 2, Fries über dem Obergeschossfensterbankband (Foto V. Vajs 2017), k – Kalša (okr. Košice-Umgebung), Nr. 25, Fries über dem Fensterbankband (Foto Autor 2019).

Abb. 16: Typ des Sgraffitodekors mit geometrischen Mehreckgebilden, Wende der 1960er und 1970er Jahre: a, b – Rákoš (okr. Košice-Umgebung), Nr. 39, Details der Straßenfassade (Foto Autor 2016); c – Dargov (Bez. Trebišov), Nr. 82 (Foto Autor 2016); d – Rokytov b. Humenné (Bez. Humenné), Nr. 29 (Foto Autor 2018); e – Novosad (Bez. Trebišov), Nr. 133 (Foto Autor 2019); f – Kalša (Bez. Košice-Umgebung), Nr. 105, Detail des Bands über dem Sockel (Foto Autor 2019).

Abb. 17: Fassadenmacherei vs. Konditorei: a – Dargov, Nr. 111, eingeschossiges Zweitrakthaus aus den 1960er Jahren kurz vor der Wärmeisolierung, schon mit neuem Dach und Fenstern (Foto Autor 2015); b – Kašov (Bez. Trebišov), Tauforte (Foto R. Stoličná 1975, Archiv ÚEt SAV Bratislava, Neg.-Nr. AN087239, in der Applikation colorize-it.com getönt).

Abb. 18: Die Putztypen der frühen 1970er Jahre mit Bändern von angeklebten Motive und Rustika: a – Brehov (Bez. Trebišov), Nr. 198, Verputz des einstöckigen Hauses, 1972-1973 (Foto Autor 2018); b

– Zemplínsky Branč (Bez. Trebišov), Nr. 3, Eckhaus aus den 1950er Jahren, zu Beginn der 1970er Jahre neu verputzt (Foto Autor 2019 und 2016).

Abb. 19: Die Brizolit-Putze vom Beginn der 1970er Jahre, mit Bändern mit gepresstem Dekor umrahmt: a – Streda n/Bodrogom, Nr. 246, Säume der Zwischenfensterbänder; b – Zemplín, Nr. 86, Eckhaus, 1974-1975; c – Veľký Kamenec, Nr. 225; d – Malý Horeš, Nr. 195; e – Streda n/Bodrogom, Nr. 197 (alle Aufnahmen Bez. Trebišov, Foto Autor 2018).

Abb. 20: Die Brizolit-Putze der 1970er Jahre, durch Blattraster ergänzt: a, c – Veľké Kapušany (Bez. Michalovce), Nr. 283 (Foto Autor 2016); b – Oborín-Kucany (Bez. Michalovce), Nr. 40, Detail der Hoffassade des Hauses aus dem Jahr 1975 (Foto Autor 2016).

Abb. 21: Friese mit Volksstickereimotiven: a – Brehov (Bez. Trebišov), Nr. 81, älteres Haus mit der gegen 1980 umgestalteten Fassade (Foto Autor 2019); b – Malé Raškovce (Bez. Michalovce), Nr. 47 (Foto Autor 2018); c – Zemplínska Nová Ves-Úpor (Bez. Trebišov), Nr. 173 (Foto Autor 2015).

Abb. 22: Der gekratzte Kalkzementputz „Brizolit“ der 1960er und 1970er Jahre: a – Kladzany (Bez. Vranov n/Topľou), Kulturhaus, in den 1970er Jahren erbaut, hintere Ecke (Foto Autor 2016); b – Oborín (Bez. Michalovce), Nr. 96 (Foto Autor 2016); c – Trebišov, Záhradná G. Nr. 2098/17, Straßenfassade (Foto Autor 2016); d – Vranov n/Topľou-Dlhé, Nr. 742, Haus aus dem J. 1968, Hausecke, Hofseite (Foto Autor 2016); e – Zemplín (Bez. Trebišov), Nr. 63, Haus aus dem J. 1980, Detail der Straßenfassade (Foto Autor 2018); f – Pavlovce n/Uhom (Bez. Michalovce), Nr. 786, Obergeschoss, Ecke (Foto Autor 2018).

Übersetzung J. Noll